

בגדרי מצות תוכחה הרב סיני אדלר .

הרמב"ם פסק בהל' דעות, פ"ו ה"ז:

"הרואה חברו שחטא או שהלך בדרך לא טובה, מצוה להחזירו למוטב ולהודיעו שהוא חוטא על עצמו במעשיו הרעים, שנאמר: "הוכח תוכיח אח עמיתך".
לא חמיד ישנה חובה לקיים מצוה זאת, לעחים מחובחנו להמנע ממנה.
במס' ביצה, ל, ע"א:

"אמר ליה רבא בר רב חנין לאביי: תנן אין מטפחין ואין מטפיקין ואין מרקדין, והאידינא דקא תזינן דעבדן הכי ולא אמרינן להו ולא מידי. (ואנו רואים שעושים כן ואין אנו אומרים להם דבר)*. אמר ליה: ולסעמך הא דאמר רבא לא ליחיב איניש אפומא דלחיא דלמא מגנדר ליה חפץ ואחי לאחו" (ולשיסתך, הרי זה מה שאמר רבא שלא ישב איש על פני הלחי (של המבוגר) שמא יתגלגל לו חפץ (לרשות הרבים) ויבוא להביאו), והא הני נשי דשקלן חצבייהו ואזלן ויתבן אפומא דמבואה, ולא אמרינן להו ולא מידי (והרי נשים אלו שלוקחות כדיהן והולכות ויושבות על פי המבוא, ואין אנו אומרים להם דבר). אלא הנח להם לישראל מוטב שיהיו שוגגין ואל יהיו מזידין, הכא נמי (כאן גם) הנח להם לישראל וכו'. והני מילי בדרבנן אבל בדאוריחא לא (דברים אלה אמורים באסורים מדרבנן, ובאיסורי תורה לא), ולא היא, לא שנא בדאוריחא ולא שנא בדרבנן, (אין הבדל בין דאוריחא לדרבנן) לא אמרינן להו ולא מידי (אין אומרים להם דבר), דהא תוספת יום הכפורים דאוריחא הוא, ואכלי ושתו עד שחשכה ולא אמרינן להו ולא מידי (שהרי תוספת יום"כ היא מדאוריחא, ולמרות שרואים שאוכלים ושותים כשכבר חושך לא אומרים להם דבר)*.

וכך פסק הרמב"ם בהל' שביחת העשור, פ"א ה"ז:

"נשים שאוכלות ושותות עד שחשכה והן אינן יודעות שמצוה להוסיף מחול על הקודש, אין ממחין בידן, שלא יבואו לעשות בזדון, שהרי אי אפשר שיהי' שוטר בבית כל אחד ואחד להזהיר נשיו, והנח להן שיהיו שוגגין ואל יהו מזידין, וכן כל הדומה לזה".

וכן פסק גם השו"ע בס' תרה, סע' ב.

* תרגום הארשית לקוראוח שבינינו.

הרא"ש במס' כיצה שם, ס"ד סי' ב, מביא דעת בעל העיטור, שמה שאמרו שגם בדאורייתא אנו אומרים מוטב שיהיו שוגגים ולכן אין מוכיחים, "דוקא במידי דאתי מדרשא (בדבר שלומדים בדרשה מן התורה) כגון תוספת עינוי ביום הכפורים, אבל במידי דכתיב בהדיא (אבל בדבר שכחוב בתורה בפירושו) מחינך בהו וענשינך להו עד דפרשי (מוחים ועונשים עד שיפרשו)".

מקור לחידוש זה, בדברי הר"ן בביצה, וז"ל שם:
"והך סוגיא מיחלפא בסוגיין דשבת (לסוגיא זו יש מקבילה במס' שבת) בפ' השואל (דף קמח, ע"ב), דהתם אסיקנא דדוקא כדרבנן אבל בדאורייתא מחינך בהו (ששם המסקנה דדוקא כדרבנן אבל בדאורייתא מוחין בהט), וכסוגיין נקטינן כיוון דעביד עובדא ולא מחו בהו בדאורייתא, (ופוסקים הלכה כמו הסוגיה שלנו, כיוון שעשו מעשה ולא מחו בהם בדאורייתא), מיהו איכא מאן דאמר דדוקא מידי דלא כתיב בהדיא כחוספת עינוי (אבל יש מי שאומר דדוקא דבר שלא כחוב בפירושו, כחוספת עינוי) אבל במידי דכתיב בהדיא בדאורייתא מחינך בהו".

אמנם לפי גרסחנו במס' שבת שם, חואמות הסוגיות להדדי, אולם לפי גרסת הר"ן מסתימת הסוגיא בשבת בקטע "סבור מינה הנ"מ כדרבנן אבל בדאורייתא לא" ואין מוזכר שם ההמשך "ולא היא וכו'". לפי"ז, מביא הר"ן שתי אפשרויות:
א. שהסוגיות הולקות, לפי הגמרא כביצה גם בדאורייתא אמרינן מוטב שיהיו שוגגים, מה שאין כן לפי הגמרא בשבת.

ב. דעת המאן דאמר, וכאמור זו דעת בעל העיטור, שהגמרא בביצה דנה רק במצות דאורייתא שאינה מפורשת בתורה, שלענין הוכחה דינה כדרבנן, ואמרינן בה מוטב שיהיו שוגגים; והגמרא בשבת עוסקת במצוה שכתובה במפורש בתורה ובה אין אומרים מוטב שיהיו שוגגים.
הר"ן בעצמו סובר כאמור שיטנה מחלוקת בין הסוגיות, והכריע להלכה כסוגיא בביצה, ולפי"ז אנו אומרים בכל המצוות מוטב שיהיו שוגגים, ואין מחלקים בין מצוה מדרבנן לבין מצוה מן התורה, ובין אם היא מפורשת מן התורה לבין אם אינה מפורשת. נראה שזו גם דעת הרמב"ם, כי אין בדבריו איזשהו חילוק כגדון. השו"ע מביא כנ"ל בהל' יוה"כ את לשון הרמב"ם ורק הרמב"א שם מזכיר את דעת בעל העיטור.

אולם בהל' שבת, סי' שסה, סע' ו, פסק השו"ע בזה"ל:
"נשים היושבות על פתח המבוי וכדיהן בידן אין ממחין בידן, דכיון דמידי דרבנן הוא מוטב שיהיו שוגגות ולא מזידות".

והקשה שם המג"א בסקי"ב: "וצ"ע דהא אפילו במידי דאורייתא לא מחינך כמ"ש סי' תרח, וכ"ה בגמרא".

הגר"א, בכיאוורו שם, מבאר את השו"ע לפי הר"ן הנ"ל, שלפיו מסקנה הסוגיא בשבת היא שיש לחלק בין דאורייתא לבין דרבנן; ובהל' יוה"כ הנ"ל פוסיף הגר"א שדעת השו"ע דמה שאינו מפורש בתורה קרינן דרבנן. לפי"ז מיושבת קושיא המג"א, ומה שכתב השו"ע בהל' שבת "דכיון דפידי דרבנן הוא" אין כוונתו לדרבנן דוקא אלא גם לדאורייתא שאינו מפורש. לפי הנחה זו, השו"ע סובר כבעל העיטור וכהכרעת הרמב"א בהל' יוה"כ הנ"ל. אולם נראה שפירושו

זה קצח קשה, כי בפשטות ההבנה בשו"ע היא כקושיה המג"א, שהכוונה היא לדרבנן דוקא, ואילו היה סובר השו"ע שגם דבר מן התורה שאינו מפורש בתורה דינו כדרבנן לענין זה, היה מן הראוי להזכיר זאת במפורש, כמו שהזכיר הרמ"א שם, וכמו שהזכיר השו"ע בעצמו בהל' שבועות ט"ו רל"ט, סע' ו, לענין שבועה שלא לקיים מצוה, עיי"ש, הלכה שהגר"א מזכיר אותה כסיוע לדבריו בהל' יוה"כ.

המאירי במס' ביצה שם, בד"ה: דבר, כותב בין היתר דבר חדש בפירוש הסוגיא, וז"ל:

"ותוספת יום הכפורים עצמו חוכך אני לומר שאינו אלא מדברי סופרים וקרא אסמכתא בעלמא. ואעפ"י שאמרו כאן תוספת יוה"כ דאוריחא, פירושו שיש לעיקר שלו סרך מן התורה, וכך אמרו במס' מו"ק במלאכת המועד: חולו של מועד דאוריחא, וכך הרבה. ובפירוש מצאחיה באחרון של ר"ה, במה שאמרו ולא עולין באילן וכו', ושאלו: השחא דרבנן אמרת לא, מן התורה מיבעיא (אם על מצוה מדרבנן אמרת לא, צריך לשאול על מצוה מן התורה?) ותירץ: זו ואין צריך לומר זו קתני. ודאי עלי' באילן אינו אלא מדברי סופרים שמא יעלה ויחלוש, אלא שפירושו בדבר שיש בו חשש לבוא לידי איסור תורה מיבעיא, למדח שכל שאסרוהו מחשש איסור תורה הן קורין אותו לפעמים מן התורה, ע"ש".

לפי הפירוש הזה אפשר ליישב קושיה הר"ן הנ"ל, ולומר שרק במצוה דרבנן אנו אומרים מוטב שיהיו שוגגים, ובמצוה דאוריחא חייבים להוכיח גם כשעושה בשוגג ואין אומרים מוטב שיהיו שוגגים, וזאת מסקנת הגמרא במס' שבת. אולם גם הסוגיא בביצה סוברת כן, אלא שבנוגע לתוספת יוה"כ הגמרא קוראה אותה דאוריחא אעפ"י שבעצם גם היא מצוה מדרבנן. לפי"ז גם מה שהגמ"א אומרת שם "לא שגא בדאוריחא ולא שגא בדרבנן לא אמרינן להו ולא מידי", הכוונה היא רק לדרבנן, אלא שישנן מצוות דרבנן שאין להן סרך מן התורה ואותן קוראים דרבנן. וישנן מצוות דרבנן שיש להן סרך מן התורה ואותן קוראים דאוריחא.

אם נאמר שגם השו"ע סובר פירוש זה, אפשר לחרץ כן את קושיה המג"א הנ"ל. לפי פירוש זה אנו מגיעים למסקנה המובאת בסוף דברי המאירי הנ"ל: "כל שכחוב בתורה בהדיא או שאיסורו מפורסם לכל ודאי מוחין בידם".

לסיום נזכיר את דברי הרמב"ם בהל' דעות פ"ו הל"ח:

"המוכיח את חברו תחלה לא ידבר לו קשות עד שיכלימנו, שנאמר: ולא תשא עליו חטא, כך אמרו חכמים: יכול אתה מוכיחו ופניו משחנות, ח"ל: ולא תשא עליו חטא, מכאן שאסור לאדם להכלים את ישראל וכל שכן ברבים".